

Миланка Ј. БАБИЋ*
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет Пале

Оригинални научни рад
Примљен: 21. 11. 2016.
Прихваћен: 10. 02. 2017.

ВРЕМЕНСКИ ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ У ДИРЕКТИВНОЈ ФУНКЦИЈИ**

У раду се анализира употреба временских глаголских облика (презента, перфекта, аориста и футура првог) у функцији изражавања директивности императивног типа. Анализа подразумијева истраживање синтаксичких услова који омогућавају модалану транспозицију датих временских глаголских облика и треба да покаже у којим се значењским типовима императивности сусрећу наведени временски глаголски облици, шта их повезује а шта диференцира у односу на императив као основни граматикализовани облик исказивања императивности, и на крају шта су специфичне карактеристике сваког од наведених временских глаголских облика при изражавању императивне директивности.

Кључне ријечи: императив, презент, аорист, перфекат, футур први, антонимија, директивност

1. Увод

Граматичке категорије личних глаголских облика – прије свега лице, вријеме и начин – директно упућују на говорни чин. Посебно је тзв. право лице, прво и друго, у најужем односу са говорним чином – један је од основних његових конституената, јер означава директне учеснике у комуникацији. И лични глаголски облик у индикативу – прагматички посматрано – у коме обиљежава лингвистичку садашњост, означава оно што је у истом времену с говорним чином – с временом говорења, према чему је одређена и језичка прошлост и језичка будућност као оно што претходи или слиједи времену говорења. Тако је и перформативна структура, у којој се рашчлањује говорни чин, исказана 1. лицем презента – нпр. *захтијевам, именујем, проглашавам*,

---

* rasovaca@yahoo.com

** Рад је урађен у оквиру пројекта 178014: *Динамика структура савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

и сл. У најужој вези са говорним чином од личних глаголских облика без сумње је и глаголски начин императив, чија је крња парадигма сва усмјерена на саговорника, чак и у 1. лицу множине, гдје у говорничку улогу укључује и саговорника, а у саговорничку и говорника. Императивом се не даје саопштење саговорнику – у суштини се не износи ни став говорног лица, што је иначе типично за модусе – него се дјелује с циљем управљања саговорниковим понашањем у директивном говорном чину који подразумијева интерперсоналну комуникацију. У значењу императива сажимају се, према томе, опште саставнице директивног говорног чина – и илокуција и пропозиција. Илокуцију **захтјева** носи само значење његовог граматичког облика, док је пропозиција изражена у лексичком значењу глагола употријебљеног у императиву, нпр. *Трчи = Захтијевам* (директивна илокуција) *да трчиш* (пропозиција). Императив је, дакле, глагол прагматике, у средишту је микросистема за изражавање значења директивности, као врло широке категорије у језику, чија је општа функција подстицање учесника комуникације на неки вербални или акциони поступак. Та категорија се, осим императивом и бројним нефинитним исказима, у оквиру својих подтипова јаче или слабије израженог захтјева (као што су наређење, односно забрана, упозорење, упутство, молба, понуда, савјет и сл.) – може реализовати и временским глаголским облицима (презентом, перфектом и футуrom првим, па и аористом). Као што императив може бити употријебљен и наративно, тако и ови временски глаголски облици могу изражавати модус типичан императиву у директивној комуникативној функцији. У раду ћемо се бавити само употребом тих временских глаголских облика у функцији изражавања директивности императивног типа, односно истраживањем синтаксичких услова који омогућавају њихову модалану транспозицију, што заправо значи истраживање синтаксичких услова творбе императивних реченица с наведеним глаголским облицима у предикату. Упоришни дио анализе подразумијева освјетљење семантичко-прагматичких карактеристика директивности изражене наведеним временским глаголским облицима.

2. Презент

Веза императива и презента није само прагматичко-семантички детерминисана него и морфолошки – тамо гдје недостаје облик императива у парадигми, допуњава се морфолошким обликом презента, као што је то у 3. лицу или уопште за изражавање директивног значења конструкција са модалним глаголима који немају облика императива, нпр. *Мораш да учиш. Не можеш ићи у кино* (више о томе видјети: Танасић 1984: 15–25; Танасић 1996: 165–172; Батистић 1983: 99–111; Бабић 2013: 45–61). Зато није случајно што је презент најфреквентнија и у структурним типовима најразвијенија форма за изражавање директивног значења. У литератури се у императивном значењу најчешће наводи форма **да + презент** као синонимна императиву, као

блажи тип директива који се може подвести под савјет, препоруку или сл., што укључује и одређени степен ратификације или сагласности саговорника (нпр.: *Да дођеш поподне код нас!* – имплицира и неисказано питање *Хоћеш ли?*). У тој форми функционише најчешће перфективни презент, који никад нема индикативно-временско, него увијек или релативно-временско или модално значење у које се убраја и императивно. Употреба императива тражи одговарајући контекст, па контекст и моделује директивна значења презента. По тим карактеристикама неизражавања децидне – граничне вриједности у категорији директивности – презент се у српском језику јавља као форма са широким распоном директивних значења, односно може да изражава градирану заповијест – и значење наређења или забране као децидних директива који не подразумевају сагласност саговорника, као и значење блажих директива, као што је молба, подстицај и сл. који укључује саговорникову сагласност, што показују сљедећи примјери:

- 1) ...они без устезања наставе преда мном разговор: – *И да ми даш, молим те, један грош да купим дувана – рече Вучко шапућући – нисам пушио три дана!* (Ш, 205) > *Дај ми...; Да кренемо, Милошу, да поближе извидимо тај осињак.* (Гб, 42) > *Кренимо ... извидимо – слажеш ли се?; Стари вам поручује, влада, све наше народне власти, да оставите кукуруз у магацине и да се мало примирите* (НТБС, 167) > *Оставите кукуруз... примирите се...*
- 2) – *Онда да знаш, мили ујко: запалићу наше село са све четири стране... И још да чујеш!* – *пламти му цура у лице..* (НТБС, 167) > *Знај... Чуј...; Видак ме звао. Казао сам ... долазио сам и досад и не избивам ти из куће!* – *Знам, али никако друкчије да не чиниш!* (Ш, 207) > *Не чини никако друкчије... Чини како ти кажем...*

Ситуацију говорне усаглашености и сарадње учесника у директивном комуникационом чину показују примјери из прве групе. У првом од њих експлициран је захтјев у уљудној форми молбе упућене саговорнику (*– И да ми даш, молим те, један грош да купим дувана – рече Вучко шапућући – нисам пушио три дана!* Ш, 205) > *Дај ми... Хоћеш ли?*). Степен саговорникове сагласности подразумева и инклузивно 1. лице множине у сљедећем примјеру (*Да кренемо, Милошу, да поближе извидимо тај осињак.* Гб, 42) – у коме се сабира говорникова директивна иницијатива са очекиваном сагласношћу саговорника¹. Ублажено директивна је и форма препричаног управног говора у посљедњем примјеру из ове групе, јер и поред наглашеног ауторитета адресанта, кумулативно градираног (*Стари вам поручује, влада, све наше народне власти*) – индиректност заповијести, неподударност позиције говорника и адресанта у говорном чину, утиче на слабљење степена директивности.

¹ У литератури се иначе наглашава подударност презента и императива у оквиру форме инклузивног 1. лица множине, са функцијом подстицања говорника и саговорника на неку заједничку активност, издвајају се и форме те конструкције интензивираним адхортативом *хајде/хајдемо* (*Хајде да бјезимо!*), партикуларизованим императивом *дај* (*Дај да бјезимо!*), партикулом *де* и сл. (в.: Стојановић 1989:133; Бабић 2009: 109–126; Јањушевић 2009: 361–367).

У примјерима из друге групе неком тематском ријечју у дидакалији којом се експлицира емфатичност говора (као у првом примјеру из те групе, гдје стоји *плати му цура у лице*) не оставља се могућност за тражење сагласности саговорника. Такође је наглашеност захтјева изражена и у посљедњем примјеру и поред извијесне солидарности са саговорником, а наглашена је употребом универзалног квантификатора *никако* у одричној реченици са значењем: *Не чини никако друкчије – Чини како ти кажем* или парафразирано: *Искључујем сваку могућност друкчијег поступања, осим онога које од тебе захтијевам.*

Презент има директивно значење и без елемента *да*, као у примјерима:

- 3) – А ја? – Ти? ...*Остајеш на свом мјесту, друже Милошу.* (Гб,231) > *Остани на свом мјесту...; – До даљњег, Владо, одлазиш као командир чете у Лазивијин батаљон...* (Гб, 230) > *Иди/Наређујем ти да идеш...; – Не идем тамо ни мртав! – рече Лијан. – Идеш, идеш! – одреза десетар* (ДнаБ,127) > *Иди/Наређујем ти да идеш...; Онда помијешате све састојке и кувате у дубљој шерпи* > *Помијешајте ... кувајте.*

Карактеристика те форме јесте да се изражава имперфективним презентом углавном у контекстуално семантизованим исказима када представља поновљену пропозицију непосредно изнесеног адресатовог става, нпр.: – *Не идем тамо ни мртав! – рече Лијан. – Идеш, идеш! – одреза десетар* (ДнаБ,127) или у инструктивном значењу (*Све то саставите и кувате у дубљој шерпи*). Степен директивности – јаче или слабије – одређен је статусним и/или емоционалним ставом говорника, што у датом примјеру показује дидакалија *одреза десетар* – која обједињује и једно и друго.

Конструкције да + презент у директивном значењу може бити појачана перформативом *заповиједам* – по моделу **презент у перформативном облику + да клауза**. Та конструкција је рјеђа у употреби, јер је супсимира императив, као економичнија форма. Њено значење је наглашено заповједно, као у сљедећем примјеру:

- 4) – *Свима вама – слушај и ти, Радојка, и ти, Благоје, и сви остали! – свима вама и вашим женама заповедам да у свему слушате ову овде – руком која цепти као прут показа на Аноку – и нећу ништа да ми ради у кући да не упрља господске руке* (Ш, 121).

Редупликацијом презентске директивности у експлицираној илокуцији (*Заповедам*) и пропозицији исказаној да-клаузом са такође директивним значењем (*да у свему слушате ову овде*) – наглашава се и илокуција и пропозиција, односно надређеност говорника саговорнику и садржај захтјева који му износи. Треба напоменути да је различит статус ријечи *да* у овим двјема конструкцијама. Везничку улогу увођења клаузе у овој перформативној форми смјењује улога подстицајне партикуле у директивној конструкцији да + презент, аналогно њеном статусу у упитној реченици. У директивним конструкцијама везник/партикула *да* (која је конститутивни елемент и директивне функције са перфектом), подесна је због значења нефактивности,

хипотетичности које носи, а које помаже трансфер временског у невременско значење исказа.

Значење подударно директивном перформативу *захтијевам* или императиву *дај(те)* носи конструкција са презентом модалног глагола *хтјети*, тј. **хоћу + да-клауза**:

- 5) – *Хоћу сад да ми се простре* под липом. *Хоћу* ђедино шилте, Радојкин узглавак, Благојев губер; и *хоћу* ти, Петрија, што ти је брат на робији, *да узмеш* подупирачу, па *да растераиш* кокошке с липе и *да сву ноћ стојиш* више мене. (Ш, 121) > Захтијевам/заповиједам да ми се простре...; дајте ми ђедино шилте...; > Захтијевам /заповиједам да узмеш подупирачу...

Ова конструкција такође изражава појачано значење директивности на основу ауторитета или емфатички маркираног става говорника – граматички наглашеног довођењем говорног лица у први план и у граматичку позицију субјекта, а што је могућност коју императив нема, изузев у инклузивној форми I. лица множине.

Појачано заповиједно значење изражава и (би)презентска конструкција **има(ш) + да + презент**:

- 6) – *Има да бирате*: или с њим или с нама! (Гб,163) > Бирајте...; – *Пази, само мене има да слушате!* Сад сам ја за вас бог и батина! (ДНБ, 20) > Само мене слушајте...; – Е нећемо тако, комесару. Најприје ти мени *имаи да објасниш* и како грми и откуд је постао човјек и још тристо чуда (ДНБ, 44) > Објасни ми...

У датим примјерима глагол *имати* нема егзистенцијално, него хабитуално прескриптивно и одређено иницијативно значење, односно подстицајно значење партикула, док конструкција да + презент пунозначног глагола долази као семантички комплетив, тј. носилац је пропозиције. При томе је глагол *имати* у неутралној форми 3. лица једнине и ту вриједност има и када се врло ријетко употреби у 2. лицу једнине, јер је презентски наставак другог лица једнине у тој конструкцији факултативан и јер и у другом лицу множине функционише иста форма глагола *имати*, тј. *има* – у 3. лицу једнине (упоредимо нпр.: *Има(ш) одмах да идеш!* : *Има одмах да идете!*). Та блокираност конструкције и категоријална дезактуализованост елемента *има(ш)* условљавају да у том случају да + презент и инфинитив нису синоними јер се допунским презентом мора изрећи лице на које је захтјев усмјерен (може то бити и треће – *Има да дођу овдје! Пренеси им.* П, 196), те да се умјесто презента не може употребљавати други облик, осим конкурентне му форме да + перфекат (– *Има да си ово почистила* прије него што се вратим!).

Презент глагола *имати*, његов одрични облик у 3. лицу једнине, **нема + глаголска именица** такође представља директивну конструкцију забране:

- 7) – Ја сам то теби већ једном поменуо. *Овај пут нема шале!* (Гб, 210) > Не шали се...; – ... *Нема никакве пјесме, никаквог кретања...* (ДнаБ, 113) > Не пјевајте, не крећите се...

Ова конструкција функционише као декомпоновани прохибитивни императив (*нема шале > не шали се*) и има значење децидног директива, јер наглашава позицију адресанта као надређену у датој хијерархијски постављеној друштвеној ситуацији. Тај исказ не трпи поговор адресата и подразумејива обавезно извршење/неизвршење пропозиције захтјева.

3. Перфекат

Конструкција **да + перфекат** маркирана је, као што показују сљедећи примјери, строгом директивношћу:

- 8) – Све ш’о сте узели, *да сте вратили до вечерас*. Прије него ш’о ми се врати муж (Т, 120); > Вратите до вечерас...; – Какав мали Арап, викала је тада. Да те више нисам чула! (Т, 115) > Престани/Ућути...; – *Да те нисам видио да коцкаш!* (Т, 91) > Не коцкај...; – *Да си то одмах вратио назад!* (Гб, 36) > Врати...; – *Да ми се никад више ниси супротставио пред гостима!*

У разговорном језику употребљава се у говорним ситуацијама које траже изрицање захтјева за који говорник и не помишља да би могао остати неизвршен, тј. у њему је антиципиран и моменат обавезног извршења, иманентног временском значењу перфекта (нпр. – *Да си то одмах вратио назад!* Гб, 36). Тако перфекат у императивном значењу развија семантику временске двокомпонентности која му омогућује и спону са прошлошћу, али и спону са непрошлошћу, иманентну императиву, односно трансфер временске компоненте у модалну која дезактуелизује могућност неизвршења заповијести, јер заповиједајући модализованим прошлим временом, говорник у свом доживљајном свијету антиципира врло блиску, неизоставну извршеност радње. Партиципирајући у остваривању перфекатског исказа својим очекивањем израженим у најјачем могућем степену, говорник подразумејива беспоговорно извршење наложене активности. То перфекту у императивној функцији и даје значење изрицања строге наредбе или забране. Зато се врло често у конструкцијама таквог типа заповиједања налазе и временске одредбе или интензификаторске конструкције које упућују на ургентност извршења налага, као нпр. смјеста, овог трена (односно у датим примјерима *одмах* и *до вечерас*), – у афирмативним или *никад више, ни случајно* – у одричним конструкцијама. То показује да је перфекат у изражавању значења директивности облик за њену граничну категорију, за њен најјачи степен, па као такав и није подложен нијансирању директивног значења, тј. не употребљава се у блаже директивним значењима молбе, упозорења, савјета и сл.

4. Футур први

Директивност футура првог заснована је на ауторитету говорног субјекта да изнесе захтјев, тј. да актуализује очекивање да ће се ситуација маркирана тим глаголским обликом у будућности реализовати у складу са његовим захтјевом или жељом, а такође и на семантичкој компоненти нефактивности, нереализованости глаголског садржаја и његовој усмјерености у будућност, што је специфична црта и футура првог и императива. У наредним примјерима футуром првим се изражава, зависно од садржаја пропозиције и услова говорења, те међусобног односа говорника и саговорника – значење молбе или наређења, односно забране:

- 9) – Петрија, срце моје, ја ћу да умрем. Ти *ћеш* ме, сестро, *укопати!* Метни ми доста босока ... (Ш, 122) > Укопај ме...; – Нека, Капетановићу, нека, *нећемо се свађати*, није витешки. (Гб, 127) > Не свађајмо се...; – Ви *ћете* нам ноћас *одати* читаву организацију! – хладно их премјери Владо (Гб, 133) > Одајте/Захтјевам да одате...

Примјери показују да је позиција саговорника експлицирана или замјеницом другог лица (*ти, ви*) или се на њу упућује вокативом (*сестро, Капетановићу*), односно да се деиксом категорије лица појачава значење директивности футура, јер се наглашава позиција адресата од кога се очекује да дјелује у складу са пропозицијом захтјева. Од међусобног односа говорника и саговорника, од тога да ли је у питању однос солидарности (као у првом и другом примјеру из ове групе) или је говорник у надређеној позицији (као у последњем примјеру), директиви у облику футура првог могу да изражавају значење молбе или наређења. У литератури се наглашава да у директивној употреби футура првог није „увек једноставно разграничити да ли се ради о ставу заповести или жеље”, па зато у „идентификацији његовог модалног значења најзначајнију улогу игра шири комуникативни контекст” (Пипер и др. 2005: 442). То показују и дати примјери, гдје је директивност наређења у последњем примјеру експлицирана на основу говорног понашања адресата (*хладно их премјери Владо*), датог у дидаскалији.

5. Аорист

Аорист у директивној функцији активира илокуциони потенцијал садржан у компоненти његове доживљености – непосредне, у комуникативном чину видљиве реализације радње која је неповољна или за адресата или за адресанта и имплицира захтјев за њеном промјеном, нпр.:

- 10) *Паде ти књига са стола!* > Подигни књигу; *Покипи ти млијeko!* > Пази! Склони млијeko са шпорета! Склони млијeko да не кипи! и сл.; *Упрска ме!* > Не прскај ме; *Уништи ми књигу!* > Не уништавај ми књигу!

Дати примјери показују колико је маркирање лица за које је ситуација неповољна битно за директивни говорни чин исказан аористом. Зависно од тога да ли је дјелатни ефекат аористне ситуације усмјерен на саговорника или пак на говорника, императивност аориста реализује се као упозорење (*Покипи ти млијeko!* > Склони млијeko са шпорета) или као прохибитив (*Упрска ме* > Не прскај ме). У оба случаја значење директивног аориста подразумијева императивну антонимију, јер је садржај захтјева у семантичком императивном трансформу супротан од садржаја изреченог исказа. Исказом упозорења износи се и очекивање да се саговорник понаша тако да заустави за њега неповољну ситуацију и промијени је у повољну, као и исказом забране, па је у семантичком еквиваленту ових конструкција заступљен императив глагола који је антонимијски пар или антонимијска парафраза аористу из директивне реченице (*упрскати – не прскати; покипити – склонити са шпорета* и сл.). При антонимијској трансформацији у императив забране перфективни аорист замјењује се имперфективним императивом (*Упрска ме* > **Не прскај ме!**; *Уништи ми књигу* > **Не уништавај** ми књигу!), јер је употреба имперфективног вида за „забрањивање радње која је у току”, обавезујућа не само у српском, него у свим словенским језицима (Ивић 1958: 33). Да би модално значење аориста овог типа било актуализовано, перфективни глагол мора да има ингресивно значење, тј. не може се реализовати ако глагол у аористу фокусира моменат окончаности радње у прошлости, јер императивне ситуације антиципирају будућност. Продуженошћу трајања у моменту говора аористна ситуација се преноси у будућност, па тај трансфер омогућује изрицање захтјева говорника за њеним заустављањем и промјеном на начин да она за саговорника или за њега не буде штетна. Ако је та компонента неактивна у императивном значењу аориста, као што је то у његовом одричном облику којим се констатује нереализација очекиване радње у прошлости, нпр.: *Не јави се ти мени иако си био обећао!* – форма добија значење прекоријевања, као секундарно директивног значења. Наглашавање лица реципијента у овим конструкцијама битно је и зато што не само да поткласификује директивна значења на значење упозорења и забране него и зато што је лице један од експликатора директивног контекста. Уколико није изражено, директивно значење аористне конструкције се губи, јер се губи позиција којом се маркира заинтересованост лица за промјену садржаја пропозиције, што показују примјери са реципијентним дативом и без њега у исказу *Паде ти књига са стола* и *Паде књига са стола*, гдје директивно значење првог исказа (*Пази, паде ти књига – Подигни књигу*) смјењује „доживљено” декларативно, али не и нужно са императивном семантиком. Тако се у конститутивне елементе аористних директивних исказа могу убројати деикса лица – реципијента директивног садржаја и семантичка императивна антонимија.

Императивна семантичка антонимичност типична је само за аорист као временски облик у директивној функцији, јер ту врсту семантичког трансфера између форме и значења други временски облици у директивном значењу не исказују без упитне форме реченице, односно могу је исказивати у оквиру реторичког питања. Упитна реченица је у логици комуникације слична

императиву јер се њоме исказује такође један иницијативни чин захтјева за информацијом – тиме постаје и подесна форма за исказивање директивног значења, што показују и следећи примјери са презентом или перфектом:

- 11) – Хајд овамо, ви! *Што се не умивате?* Ви'ш, Анока чека да полива! (Ш, 124) > Умивајте се...; Па *што тако не кажеш, срамото моја* – помирљиво дочекује старица (ДНБ, 43) > Тако кажи...; – *Што не пуцаш, Милошу, соколе?!* Доста се Радекић наносио главе, немој га жалити. (Гб, 242) > Пуцај, Милошу, соколе...; – Стани, човјече, *што си запјенио!* (Гб, 35) > Не пјени...

Трансформацијом ових конструкција у значење императива трансформише се и истинитосни модалитет глагола, како је то типично за реторичко питање уопште, по принципу афирмативна форма глагола – одрично значење императива и обрнуто.

6. Закључак

Анализирани примјери показују да се у значењу директивности јављају разноврсне реченичне конструкције са временским глаголским облицима, те да најшире поље директивно-императивних значења припада презенту, што показује и мноштво конструкција у којима се то његово значење реализује. Перфекат је еквивалентан презенту у структурно најтипичнијој конструкцији (**да + презент** или **да + перфекат**), али у значењу строгог наређења, док се директивна значења презента и футура првог срећу у инструктивно-прескриптивним семантичко-прагматичким типовима. За разлику од перфекатских, презентских и футурских конструкција, аорист у директивном значењу реализује семантички императивну антонимију. У децидно директивним исказима екскламативна интонација има функцију суконститутивности у уобличавању конструкције и наглашава социјално поларизоване функције адресанта и адресата или адресантов емфатички став. Директивност датих конструкција појачана је у њима садржаним лексикализованим или контекстом образложеним маркерима експресивности, као што су глагол говорне активности у дидакалији или нека лексема квалификативно-начинског карактера који упућују на ситуацију узбуђеног говорења.

ИЗВОРИ

- Гб – Б. Ћопић, *Глуви барут*, Сарајево: Свјетлост; Веселин Маслеша – Београд: Просвета, 1979.
 ДнаБ – Б. Ћопић, *Делије на Бихаћу*, Сарајево: Свјетлост; Веселин Маслеша – Београд: Просвета, 1979.

- ДНБ – Б. Ћопић, *Доживљаји Николетине Бурсаћа – Не тугуј бронзана стражо*, Сарајево: Свјетлост; Веселин Маслеша – Београд: Просвета, 1979.
- НТБС – Б. Ћопић, *Не тугуј бронзана стражо*, Сарајево: Свјетлост; Веселин Маслеша – Београд: Просвета, 1980.
- П – Б. Ћопић, *Пролом*, Сарајево: Свјетлост; Веселин Маслеша – Београд: Просвета, 1980.
- Т – В. Кецмановић, *Топ је био врео*, Београд: ВИА ПРИНТ, 2008.
- Ш – Л. Лазаревић, *Швабица*, Београд: Политика; Народна књига, 2005.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 2009:** М. Бабић, „Императив и конструкције са директивним значењем у дјелима Бранка Ћопића”, / *Радови Филозофског факултета Пале*, XI/1, 109–126.
- Бабић 2013:** М. Бабић, „Међуоднос императива и презента у изражавању значења директивности”, *Српски језик*, бр. XVIII, 45–61.
- Батистић 1983:** Т. Батистић, „О неким питањима у вези са анализом глагола *морати* и *моћи*”, *Јужнословенски филолог*, XXXIX, 99–111.
- Ивић 1958:** М. Ивић, „Словенски императив уз негацију”, *Радови АНУБиХ*, Одјелјење историјско-филолошких наука, 4/10, Сарајево, 23–44.
- Ивић 1970:** М. Ивић, „О употреби глаголских времена у зависној реченици: презент у реченици са везником да”, *Зборник за филологију и лингвистику*, XIII/1, стр. 43–54.
- Јањушевић 2009:** А. Јањушевић, „Инклузивни императив у српском језику”, *Српски језик*, XIV/1–2, 361–374.
- Пипер и др. 2005:** П. Пипер и др., *Синтакса савременог српског језика. Проста реченица*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Магица српска.
- Стојановић 1989:** А. Стојановић, „Инклузивни императив у научном стилу руског и српског језика”, *Јужнословенски филолог*, XLV, 128–134.
- Танасић 1984:** С. Танасић, „О императиву у савременом српском језику”, *Књижевни језик*, Сарајево, 15–26.
- Танасић 1996:** С. Танасић, *Презент у савременом српском језику*, Библиотека ЈФ, књ. XI, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Milanka Babić

TENSE VERB FORMS IN DIRECTIVE FUNCTION

Summary

This paper analyses the use of verb tenses (present, perfect, aorist and future simple) in their function of expressing the imperative type directiveness. The analysis comprises exploration of syntactic conditions which enable the modal transposition of these tenses and should show in which semantic types of imperative the specified tense verb forms are found. In addition, it should show what connects them and what differentiates them in relation to the imperative as a basic form of grammaticalised form of expressing the imperative mood, and eventually what the specific characteristics of each of these tense verb forms are when expressing imperative directiveness.

Key words: imperative, present, aorist, perfect, future simple, antonymy, directiveness.